

Uvajanje strokovnih standardov v sistem javnih knjižnic: avstrijske javne licejske in univerzitetne knjižnice v prvi polovici devetnajstega stoletja

UDK 025.2/.6:006(436-89)

UDK 027.7(436-89)"18"

Eva Kodrič-Dačić

Leta 1825 je študijska dvorna komisija na Dunaju izdala začasno bibliotečno instrukcijo za licejske in univerzitetne knjižnice, s katero je tako v organizacijskem kot tudi v strokovnem, bibliotekarskem smislu predpisala enoten način poslovanja javnih znanstvenih knjižnic. Njenim smernicam naj bi sledile vse velike knjižnice cesarstva, tudi tiste, ki so pokrivalo slovensko etnično ozemlje. Njena pravila naj bi veljala za javno knjižnico v Trstu, licejsko knjižnico v Ljubljani, v Celovcu in v Gorici ter za univerzitetno knjižnico v Gradcu. V drugih avstrijskih deželah pa naj bi se po njej ravnale univerzitetne knjižnice na Dunaju, v Pragi, Krakovu, Lvovu in Innsbrucku ter licejska knjižnica v Salzburgu.

Začasna instrukcija ni bila prvi tovrstni dokument, ki so ga izdale oblasti, temveč rezultat več kot tričetrstoletne skrbi za razvoj javnih knjižnic. V težnji, da bi z uvajanjem strokovnih in organizacijskih normativov zagotovili ustrezen nivo bibliotekarskih storitev in poenotili poslovanje, so oblasti izdajale številne predpise, s katerimi so urejale posamezna področja delovanja knjižnic. Že Anton Roschmann, bibliotekar prve javne knjižnice, ki jo je cesarica Marija Terezija leta 1745 ustanovila v Innsbrucku, je dobil uradna navodila, kako katalogizirati in shranjevati knjige ter kako ravnati z uporabniki knjižnice¹. Prva kompleksna navodila za vse licejske in univerzitetne knjižnice cesarstva so bila v obliki bibliotečne instrukcije izdana leta 1778. Od takrat naprej pa vse do konca 19. stoletja so se vrstili poskusi oblikovanja obvezujočih strokovnih normativov, ki naj bi celostno urejali delo v javnih knjižnicah. Med njimi gre posebno mesto instrukciji, ki je bila objavljena leta 1825.

¹ Glej Hittmair, A. *Die Instruktion für den ersten Innsbrucker Universitäts-Bibliothekar v. J. 1746. Mitteilungen des österreichischen Vereines für Bibliothekswesen, Wien, 1903, Jg. 7, Nr. 1, str. 1-5.*

Bibliotečna znanost in razumevanje pomena knjižnic ob začetku devetnajstega stoletja

Glavni razlog, zakaj so si oblasti prizadevale za razvoj knjižnic, je bil v pojmovanju knjižnic in knjižničarstva kot družbeno koristne dejavnosti. Knjižnice so uživale status ustanov, ki so v službi javnosti, in so bile torej za njihov razvoj pristojne oblasti. Bibliotečne instrukcije in drugi uradni predpisi, ki so jih oblasti redno izdajale, seveda niso mogli nastajati v strokovnem vakuumu. Naslanjali so se na teoretična dognanja avstrijskih oziroma nemških bibliotekarjev in povzemali rezultate sodobne, dobro razvite bibliotekarske prakse.

Že prva bibliotečna instrukcija iz leta 1778 se je oprla na teoretična izhodišča, ki jih je leta 1773 v svoji knjigi *Einleitung in die Bücherkunde* objavil cesarsko kraljevi dvorni svetnik J. M. Denis². Njegova pravila o oblikovanju lokacijske signature je povzela tudi instrukcija iz leta 1825, ki se je sicer sklicevala še na delo M. Schrettingerja ter prinašala reference o drugih sodobnih teoretikih, na primer o dresdenskem bibliotekarju Friedrichu Adolfu Ebertu (*Die Bildung des Bibliothekars*. Leipzig, 1820), Albrechtu Christophu Kayserju (*Ueber die Manipulation bei der Einrichtung einer Bibliothek und der Verfertigung der Bücherverzeichnisse*. Bayreuth, 1790) in o Johannesu Georgiusu Schelhornu (*Anleitung für Bibliothekare und Archivare*. Ulm, 1788-91).

Najpomembnejši in najprodornejši bibliotekarski teoretik, na katerega se je sklicevala instrukcija iz leta 1825, je bil brez dvoma Martin Schrettinger³, benediktinski menih in knjižničar v bavarski dvorni knjižnici (predhodnici današnje Bayerische Staatsbibliothek). V svojem temeljnem delu *Versuch eines vollständigen Lehrbuchs der Bibliothek-Wissenschaft*⁴, ki ga je izdal v samozaložbi leta 1808,

2 Johan Michael Denis (1729-1800), pesnik in bibliograf, duhovnik pri jezuitih. Leta 1773 je postal nadzornik garelske knjižnice, od leta 1784 je bil nameščen kot tretji kustos v Dvorni knjižnici, leta 1791 je napredoval na mesto prvega kustosa. V nemščino je prevedel Ossianove speve. Avtor številnih del s področja bibliografije, bibliotekarstva in zgodovine knjige (*Wurzbach*. Wien, 1858, Bd. 3, str. 238-246). *Einleitung in die Bücherkunde* je bila izdana leta 1777-1778 na Dunaju. Sledilo je še več izdaj tega dela.

3 Martin Schrettinger (1772 - 1851), benediktinski menih, služboval v Dvorni knjižnici v Münchnu. Leta 1806 je bil nastavljen kot kustos, v letih 1823-1844 pa kot podbibliotekar. V letih 1819-1851 je za knjižnico izdelal prvi obsežen stvarni katalog (*Meyers Enzyklopädisches Lexikon*. Mannheim; Wien; Zürich, 1977, Bd. 21, str. 264).

4 Schrettingerjeva objava prvega dela učbenika bibliotečne znanosti je doživela zaslužen odziv v strokovni javnosti. Izdaji prvega dela leta 1808, ki jo je avtor izdal v samozaložbi, je po dvajsetih letih (in polemični recenziji prvega dela, objavljeni v časopisu), sledil še drugi del in nove izdaje celotnega učbenika. Za ljubljansko Licejsko knjižnico je izdajo iz leta 1829 naročil Matija Čop in knjižnica jo je prejela še istega leta. Gre za delo z naslovom *Versuch eines vollständigen Lehrbuchs der Bibliothek-Wissenschaft oder Anleitung zur vollkommenen Geschäftsführung eines Bibliothekars in wissenschaftlicher Form abgefasst in dopolnjeno z drugim zvezkom, ki podrobno obravnava stvarni katalog, izšlo leta 1829 v Münchnu*. Drugo njegovo delo, *Handbuch der Biblio-*

je M. Schrettinger prvič definiral bibliotekarstvo kot znanost: to je »na trdnih pravilih sistematično grajen in na najvišjem načelu izpeljan skupek vseh za smotrno ureditev knjižnice razpoložljivih pravil«. Namen bibliotečne znanosti pa je bil po njegovem zagotoviti oziroma priskrbeti ustrezne postopke, s katerimi bi čim prej našli ustrezno knjigo⁵. Določil je predmet njene obdelave ter sistematično predstavil metode, ki jih bibliotečna znanost uporablja pri organizaciji znanja, postopke pri obdelavi knjižničnega gradiva in načine njegove hrambe. Bibliotečno znanost je ločil od vede o knjigah, s katero se je le-ta do takrat samoumevno povezovala.

Tako kot je bil pomemben njegov prispevek k teoriji bibliotekarstva, so bila dragocena tudi njegova razmišljanja o pomenu knjižnic za državo. V drugem delu svojega »poskusa popolnega učbenika bibliotekarske znanosti«, ki je izšel leta 1829, je posvetil kratko poglavje tudi upravljanju javnih knjižnic⁶. Za javne knjižnice je označil univerzitetne, občinske in druge knjižnice institucij, ki so odprte uporabnikom, torej tako knjižnice zasebnih ustanov, ki so odprte za javnost, kot tudi ustanov, za katere skrbi in jih upravlja država. Njegova navodila o organizaciji in upravljanju javnih knjižnic so izhajala iz treh temeljnih načel, ki vse do danes niso izgubila svoje aktualnosti:

1. ker so knjižnice po njegovem družbeno koristne organizacije, je pravica in dolžnost države, da zanje skrbi in da z njimi tudi upravlja;
2. knjižnico naj vodi strokovno usposobljen bibliotekar;
3. knjižnica mora prejemati redne dotacije za nakup gradiva.

Vlogo države na področju bibliotekarstva je primerjal z odgovornostjo, ki jo ima le-ta pri vzdrževanju gozdov: »Prav kakor ima država, da bi preprečila pomanjkanje lesa, pravico in dolžnost razpolagati z uporabo in gospodarjenjem z zasebnimi gozdovi v deželi, tako ima, zato da bi odvrnili sedanje pomanjkanje duševne hrane in ga preprečili v prihodnosti, pravico in dolžnost paziti in razpolagati z uporabo in z upravljanjem vseh javnih knjižnic v deželi, pa naj pripadajo univerzam, občinam ali drugim korporacijam in institutom«⁷. Ker je torej dobro uprav-

thek-Wissenschaft : besonders zum Gebrauche der Nicht-bibliothekare, welche ihre Privat-Büchersammlungen selbst einrichten wollen: auch als Leitfaden zu Vorlesung über die Bibliothek-Wissenschaft zu gebrauchen. Wien, 1834, pa je bilo last Jerneja Kopitarja in ga je Licejska knjižnica prejela skupaj z njegovo knjižnico.

5. Glej Schrettinger, M. *Versuch eines vollständigen Lehrbuchs der Bibliothek-Wissenschaft oder Anleitung zur vollkommenen Geschäftsführung eines Bibliothekars in wissenschaftlicher Form abgefasst. München, 1829, Bd. 1, str. 16-17.*
6. Glej Schrettinger, M. *Versuch eines vollständigen Lehrbuchs der Bibliothek-Wissenschaft oder Anleitung zur vollkommenen Geschäftsführung eines Bibliothekars in wissenschaftlicher Form abgefasst. München, 1829, Bd. 2, str. 173-196.*
7. Schrettinger, M. *Versuch eines vollständigen Lehrbuchs der Bibliothek-Wissenschaft oder Anleitung zur vollkommenen Geschäftsführung eines Bibliothekars in wissenschaftlicher Form abgefasst. München, 1829, Bd. 2, str. 194.*

ljanje javnih knjižnic v interesu skupnosti, mora za osnovne predpise o izvajanju knjižnične dejavnosti poskrbeti država. Splošne predpise o ureditvi in upravljanju knjižnic naj zato izdajo najvišje državne oblasti. Tako naj bi po njegovem država izdala splošna pravila o tem kdo naj skrbi oziroma neposredno vodi obdelavo gradiva in upravljanje knjižnice, objavila splošna načela, ki naj se upoštevajo pri uporabi bibliotečnih fondov, predpisala načine sodelovanja različnih knjižnic v deželi, določila kdo in kdaj sme uporabljati javno knjižnico ter katere knjige smejo bralci uporabljati in na kakšen način. Poleg tega naj bi država poskrbela tudi za ustrezna poslopja in gradbena popravila ter za druge posebne ukrepe. Med drugim naj bi predpisi določali tudi število zaposlenih v knjižnici, njihove kvalifikacije in delovne dolžnosti.

M. Schrettinger je poudarjal, da mora za knjižnico skrbeti profesionalni bibliotekar. To naj bi bil strokovnjak, ki bi poleg splošnega poznavanja literature imel še teoretična in praktična znanja s področja bibliotekarstva. Po njegovem prepričanju bi moral bibliotekar čutiti ljubezen do svojega poklica, vendar je odsve-toval, da bi bil izvedenec za posamezno področje ali celo pisatelj. Upravljanje javne knjižnice v splošno korist zahteva namreč od bibliotekarja samozatajevanje, saj ima zavezanost ustanovi in njenemu poslanstvu prednost pred bibliotekarjevimi osebnimi interesi. Enakopravno naj bi obravnaval vse vede, nobeni stroki naj ne bi bil posebej naklonjen, zasebnemu literarnemu delu pa naj bi se v korist upravljanju knjižnice in delu v njej popolnoma odpovedal. Zato pa je potrebno bibliotekarju zagotoviti sredstva, ki mu bodo zagotavljala eksistenco.

Da bi bibliotekarji pridobili potrebna teoretična znanja, bi bilo treba pri glavni knjižnici dežele ustanoviti bibliotekarsko šolo. S tem bi dosegli tudi skladno poslovanje in upravljanje vseh knjižnic. Pokrajinske knjižnice bi lahko pri tem sodelovale kot podružnice centralne oziroma glavne knjižnice.

Za uspešno delovanje javne knjižnice je bilo po prepričanju M. Schrettingerja potrebno še redno dopolnjevanje knjižničnih fondov. Knjižnico, ki nima rednega prirasta gradiva, je primerjal z mlajem, ki je le prispodoba cvetočega drevesa, v resnici pa je brez korenin, in zato obsojeno na propad. Če oblasti ne morejo zagotoviti sredstev za nakup gradiva ali kako drugače zagotoviti rednega prirasta (na primer z dolžnostnim izvodom tiskov), potem svetuje, naj vsak, ki hoče uporabljati knjižnico, prispeva v ta namen majhen denarni znesek.

V času, ko je M. Schrettinger objavil svoja razmišljanja o javnih knjižnicah, so se ta načela že uresničevala v avstrijskih deželah. V Avstriji se je namreč že več desetletij v praksi razvijal sistem javnih knjižnic. Javne znanstvene knjižnice, ki so delovale v okviru licejev in univerz, so prejemale redne letne dotacije. Bibliotekarji, ki bili kot državni uradniki v njih nameščeni, pa so morali obvladati posebna bibliotekarska znanja.

Začasna bibliotečna instrukcija za univerzitetne in licejske biblioteke iz leta 1825 ali poskus uvajanja strokovnih normativov v javne knjižnice

Študijska dvorna komisija (imenovana tudi dvorna študijska revizijska komisija ali dvorna študijska komisija)⁸, upravni organ, ki je leta 1825 izdal začasno bibliotečno instrukcijo, je vse od svoje ustanovitve leta 1760 do leta 1848 usmerjal in skrbel za razvoj knjižnic. Komisija je izdala vrsto pomembnih predpisov, med drugim tudi tistih, ki so po jožefinskem razpustu cerkvenih redov leta 1782 urejali prenos gradiva iz samostanskih v javne licejske in univerzitetne knjižnice. Odločala je o vseh ključnih zadevah, ki so se nanašale na sistem javnih znanstvenih knjižnic: knjižnicam je predpisovala višino letnih dotacij, ki so jih prejemale za nakup gradiva, odločala je o namestitvah delavcev in o njihovih dohodkih ter s predpisovanjem normativov uvajala enotne strokovne standarde. Ti so, sklicujoč se na sodobno bibliotekarsko literaturo, obravnavali vsebino knjižničnih zbirk in načine njihove izgradnje (prirast, način nabave in nabavno politiko), določali so katalogizacijska pravila, vrste katalogov in način njihovega oblikovanja ter način postavitve zbirke oziroma evidentiranje lokacij gradiva. Komisija je določila čas odprtosti javne znanstvene knjižnice, pravila poslovanja z uporabniki in financerji oziroma ustanovitelji ter predpisala ukrepe, ki naj bi varovali knjižnico in njeno gradivo pred požarom.

Težnja po uvajanju enotnih strokovnih standardov v vse javne knjižnice se je uresničila v kompleksnih navodilih, ki jih je komisija izdala v obliki bibliotečnih instrukcij. Kot je bilo že omenjeno, je bila prva bibliotečna instrukcija za univerzitetne in licejske knjižnice objavljena leta 1778. Bila je dobra podlaga za strokovno ureditev licejskih in univerzitetnih knjižnic, ki so bile ustanovljene v zadnji četrtini osemnajstega stoletja, vendar je postala ob koncu drugega desetletja devetnajstega stoletja za sodobno poslovanje javnih znanstvenih knjižnic že nezadostna in deloma tudi zastarela. Formalno pobudo za njeno dopolnitev je dal leta 1819 češki gubernij. Študijska dvorna komisija je dve leti kasneje pozvala vse deželne urade naj predložijo pravila, po katerih se ravnaajo javne knjižnice, zato da bi lahko na njihovi osnovi oblikovali enotna navodila. Iz tega obsežnega materiala je Thomas Powondra⁹, bibliotekar knjižnice v Olomucu, oblikoval nove strokovne podlage za instrukcijo. Šele na osnovi te študije je študijska dvorna

8 Študijsko dvorno komisijo (*Studienhofkommission*) je leta 1760 ustanovila Marija Terezija, kot osrednjo ustanovo za načrtovanje in upravljanje univerz in gimnazij. Od leta 1781 je bila pristojna za celotno področje šolstva. Začasno je bila razpuščena v letih 1791 – 1808, ukinjena pa leta 1848, ko so njene pristojnosti prešle na ministrstvo za šolstvo.

9 Thomas Powondra, (1786-1832), teolog, leta 1822 imenovan za licejskega bibliotekarja v Olomucu. Leta 1823 je bil imenovan za direktorja filozofskih študij na dunajski Visoki šoli in bil član študijske dvorne komisije (*Wurzbach. Bd. 23, str. 180-181*).

komisija leta 1825 izdala novo, začasno bibliotečno instrukcijo¹⁰. Dokument je vsebinsko povzel in dopolnil določila prve bibliotečne instrukcije, obenem pa ni razveljavil posebnih predpisov, ki so bili do tedaj izdani za posamezne knjižnice, saj je nova instrukcija izrecno opominjala, da ostajajo v veljavi. To niso bili le odloki študijske dvorne komisije, temveč tudi predpisi drugih državnih organov, ki so se nanašali na delo knjižnic, na primer policije oziroma dvornega revizijskega urada, ki so zadevali ravnanje s knjigami, katerih uporaba je bila po veljavnih cenzurnih predpisih omejena.

Neposredni namen bibliotečne instrukcije je bil uveljaviti enotna pravila, s katerimi bi bila poenotena organizacija in poslovanje vseh javnih znanstvenih knjižnic v avstrijskih deželah. Vendar bibliotečna instrukcija nikoli ni dosegla statusa normativa. Kljub svoji kompleksnosti, ali pa prav zaradi nje, je navodilo za vedno ostalo le v obliki priporočila. Strokovna navodila, ki so podrobno obravnavala delo z gradivom in knjižnico kot celoto, so sicer tedanjim bibliotekarjem nudila prvovrstno vodilo in oporo pri strokovnem delu, vendar so sprožila tudi polemične odzive. Tako je že novembra leta 1826 študijska dvorna komisija zadolžila univerzitetnega bibliotekarja Johana Wilhelma Ridlerja¹¹ naj na osnovi izdane začasne instrukcije in pripomb nanjo oblikuje novo verzijo. Ta je leta 1827 predložil svoj poskus (*Entwurf zu einer Instruction für Bibliotheksbeamte*), ki pa nikoli ni izšel v obliki uradnega predpisa. Prizadevanja za oblikovanje enotnega normativnega dokumenta so za nekaj desetletij zamrla. Šele leta 1855 je Ministrstvo za uk (Unterrichts-Ministerium) sklenilo nadaljevati ta projekt in poverilo predstojniku dunajske Univerzitetne biblioteke, Josefu Diemerju¹², nalogo, naj na osnovi Ridlerjevega osnutka izdela nova navodila. J. Diemer je leta 1857 predložil svoj koncept (*Entwurf einer Dienstordnung für die öffentlichen Staatsbibliotheken der Monarchie*). Diemerjev poskus so v recenzijo prejeli trije bibliotekarji: Ritter v. Stronski iz Krakova, Ruland iz Würzburga in Miha Kastelic, predstojnik ljubljanske Licejske knjižnice. Vendar tudi Diemerjev predlog ni doživel uradne potrditve, in poldrugo desetletje kasneje se je z enako nalogo spopadel še bibliotekar Univerzitetne biblioteke v Innsbrucku Friedrich Leithe¹³.

10 Več o tem glej Hittmair, A. *Zur Geschichte der österreichischen Bibliotheks-Instruction. Mitteilungen des österreichischen Vereines für Bibliothekswesen*. Wien, 1901, Jg. 5, Nr. 1, str. 9-12.

11 Johan Wilhelm Ridler (1772-1834), univerzitetni bibliotekar. Od leta 1809 deloval v študijski dvorni komisiji, od leta 1814 pa kot predstojnik dunajske univerzitetne knjižnice (*Wurzbach*. Bd. 26, str. 73-77).

12 Josef Diemer (1807-1869), jezikoslovec in direktor univerzitetne knjižnice na Dunaju. Leta 1825 je začel z delom skriptorja v knjižnici Joanneuma v Gradcu, bil leta 1834 nastavljen za skriptorja v graški univerzitetni knjižnici, od leta 1842 pa v dunajski univerzitetni knjižnici, kjer je leta 1850 zasedel mesto prvega kustosa (*Wurzbach*. Bd. 3, str. 283-285).

13 Friedrich Leithe (1828-1896), bibliotekar in botanik. Od leta 1853 zaposlen v Wiener Hofbibliothek, leta 1868 je postal predstojnik univerzitetne knjižnice v Innsbrucku, od leta 1885 direktor knjižnice Visoke tehniške šole na Dunaju (*Österreichisches Biographisches Lexikon (1815-1950)*. Bd. 5, str. 115).

Kodrič-Dačić, E. Uvajanje strokovnih standardov v sistem javnih knjižnic: avstrijske javne licejske in univerzitetne knjižnice v prvi polovici devetnajstega stoletja

Ta je svoj predlog (*Entwurf einer Dienstordnung für alle selbständigen Bibliotheken im Wirkungskreise des k.k. Ministeriums für Cultus und Unterricht*) posredoval Ministrstvu za bogočastje in uk leta 1873, vendar tudi ta, v devetnajstem stoletju zadnji poskus oblikovanja enotnih uradnih navodil za celostno poslovanje knjižnic, ni uspel.

Magna carta upravljanja knjižnic

Bibliotečne instrukcije za javne znanstvene knjižnice v devetnajstem stoletju prizadevanjem upravnih organov navkljub niso dosegle statusa normativa. Vendar so jih knjižnice pri svojem delu kljub temu upoštevale. S svojo kompleksnostjo in uveljavljanjem visokih strokovnih standardov so prispevale k dvigu strokovnosti v knjižnicah v času, ko bibliotekarji razen teoretičnih tekstov in delovne prakse še niso imeli drugih možnosti strokovnega usposabljanja.

Začasna bibliotečna instrukcija iz leta 1825 je bila razdeljena na 136 členov, ki tvorijo šest vsebinsko zaključenih poglavij. V njih so podrobno določena pravila o varovanju knjižnice, pripravi knjižnične zbirke za javno uporabo, prirastu in odpisu gradiva, javni uporabi knjižnice, administrativnemu delu v knjižnici in službenih razmerjih knjižničnega osebja. Predpisovala je splošne usmeritve, ki so bile sicer podkrepjene z zakonskimi in strokovnimi referencami, vendar je konkretne odločitve prepuščala bibliotekarjem. Predvsem pri strokovni obdelavi gradiva se je sklicevala na posamezne avtorje oziroma konkretna dela, zato je za razumevanje določb instrukcije potrebno le-te posebej predstaviti. Poglavja, ki jih je treba v tem smislu dopolniti, se nanašajo predvsem na strokovno obdelavo gradiva, pridobivanje gradiva, nabavno politiko knjižnic, izposojanje gradiva ter na knjižnične delavce.

Instrukcija je v uvodu predstavila temeljna izhodišča za organizacijo sistema javnih knjižnic. Ker je bila izrecno namenjena univerzitetnim in licejskim knjižnicam, so bile tovrstne knjižnice že v uvodu jasno opredeljene. Javna znanstvena knjižnica je služila kot skupna zbirka knjig vseh študijskih oddelkov in učnih predmetov univerze ali liceja in drugih cesarsko kraljevih izobraževalnih ustanov istega kraja. Upravljal jo je lahko le profesionalni bibliotekar, ki je moral poleg splošnega pregleda nad trenutnim stanjem znanosti in poznavanja enciklopedij ter temeljnih znanstvenih del, obvladati tudi posebna znanja s področja knjigarstva in bibliotekarstva.

Opazni sta že težnji po racionalizaciji in centralizaciji, saj je bilo posebej poudarjeno, da brez dovoljenja osrednjih oblasti v okviru javnih znanstvenih knjižnic ni mogoče ustanoviti nove posebne zbirke. Tudi ustanavljanje gimnazijskih knjižnic je bilo dovoljeno le v krajih brez univerzitetne ali licejske knjižnice.

Poleg tega je instrukcija predpisovala, da je treba knjige, ki so bile razsejane po posameznih študijskih oddelkih izobraževalne ustanove, oddati v skupno knjižnico.

Priprava knjižnične zbirke za javno uporabo

Najobsežnejše je bilo drugo poglavje instrukcije, ki je natančno popisovalo opremo knjižničnega gradiva, sistem njegove postavitve ter gradnjo in vrste katalogov. Pravila postavitve gradiva in določanja signature so bila sicer povzeta po prvi bibliotečni instrukciji iz leta 1778 oziroma po navodilih M. Denisa¹⁴, vendar so bila dopolnjena s pomembno novostjo. Instrukcija je namreč vpeljala novo evidenčno številko, t. i. bibliotečno številko¹⁵ in novo evidenco: kazalo lokacij. Bibliotečna številka, ki je bila povzeta po Schrettingerjevi definiciji, je zaporedna številka, ki jo je prejelo vsako delo, ki ga je pridobila knjižnica. Uvedba teh novosti kaže na spremembe, ki so se na prehodu iz 18. v 19. stoletje zgodile pri poslovanju knjižnic. Nove evidence so namreč knjižnicam omogočale nadzorovati konstanten in iz leta v leto rastoč letni prirast gradiva. Da je postal prirast gradiva za knjižnične evidence resen izziv, dokazuje tudi vrsta členov, ki so v instrukciji nanj opozarjali ter razreševali problem dopolnjevanja že izdelanih katalogov.

Število katalogov, ki naj bi jih javna znanstvena knjižnica imela, kaže na visoko stopnjo razvitosti bibliotekarske vede. Instrukcija jih je obravnavala v okviru preproste tipologije in obenem nudila izčrpna formalna in vsebinska navodila za njihovo oblikovanje. Katalogi so bili razdeljeni na glavne in stranske. Med glavne kataloge, ki so bili za knjižnice obvezni, so sodili osnovni (ali matični katalog), splošni abecedni imenski katalog in splošni znanstveni katalog. Izmed stranskih katalogov je bil na prvem mestu omenjen splošni stvarni katalog, ki pa ga je knjižnica lahko nadomestila s splošnim stvarnim kazalom.

Način izdelave katalogov je sledil navodilom, ki jih je opisal že M. Denis v svojem delu *Einleitung in die Bücherkunde* in ki so bila določena že s prvo instrukcijo. Da bi bibliotekar lahko izdelal dobre kataloge, je bilo potrebno najprej na predpisan način popisati vsa dela v knjižnici, vsako na svoj kataložni list. Tako je nastal osnovni ali matični katalog v listkovni obliki. Ta katalog je bilo nato mogoče poljubno razvrščati v skladu z željami in potrebami knjižnice ter izdelovati kataloge v knjižni obliki: na primer abecednega imenskega ali znanstvenega.

¹⁴ Denis, M. *Einleitung in die Bücherkunde*. Wien, 1777-1778, Bd. 1, str. 259.

¹⁵ Po vrstnem redu bibliotečnih številok so bile vodene knjige v t. i. inventarnem ali številčnem katalogu. V NUK so bibliotečno številko sčasoma začeli uporabljati za signaturo.

V zvezi z oblikovanjem znanstvenega kataloga je instrukcija natančno predstavila sistemizacijo znanstvenih področij, kot primer pa so služili tiskani znanstveni katalogi: *Frankejev Catalogus bibliothecae Bnavianae*, *Reussev Repertorium commentationum a societatibus literariis editarum*, *Erschev Repertorium der Literatur von den Jahren 1785-1800* in *Handbuch der deutschen Literatur seit der Mitte des achtzen-ten Jahrhunderts*.

Od stranskih katalogov se je instrukcija podrobno ukvarjala tudi z oblikovanjem predmetnega (stvarnega) kataloga, ki je bil sicer predpisan že leta 1778. Poleg tega je predpisovala še posebne kataloge za rokopise in inkunabule, uvedla pa je tudi katalog domoznanske zbirke, ki ga je poimenovala »bibliotheca nationalis ali patria«.

Izgradnja knjižničnega fonda in nabavna politika knjižnice

Tretje poglavje instrukcije se je ukvarjalo z izgradnjo knjižničnih fondov in je podrobno opisovalo prirast in odpis knjižničnega gradiva. V uvodu so bili predstavljeni načini, na katere je javna znanstvena knjižnica v tem času praviloma pridobivala gradivo. Na prvem mestu je bil seveda dolžnostni ali obvezni izvod publikacij, ki so mu sledile različne oblike darov (knjige, ki jih knjižnici prepusti revizijski urad, darovi in volila zasebnikov ter knjige, ki so bile za knjižnico nabavljene s posebnim ukazom oblasti oziroma cesarsko kraljevega visočanstva), zamena (zamena odvečnih knjig z drugimi knjižnicami) in nakup gradiva iz rednih ali izrednih dotacij, ki jih je prejemale knjižnica.

Oblasti so zagotovile reden dotok gradiva v javne znanstvene knjižnice z dvema ukrepoma: s predpisom, ki je nalagal tiskarjem brezplačno oddajo enega izvoda vsakega tiska pokrajinski licejski oziroma univerzitetni knjižnici ter z redno letno dotacijo za nakup knjig, katere višino je določala študijska dvorna komisija za vsako knjižico posebej.

V zvezi z dolžnostnim izvodom publikacij se je instrukcija sklicevala na dekret dvorne pisarne iz leta 1815¹⁶, s katerim so licejske in univerzitetne knjižnice dobile privilegij obveznega izvoda iz svoje province za vse vrste tiskanih publikacij. Dolžnostnih izvodov niso prejemale neposredno od tiskarjev, temveč prek revizijskih uradov, ki so bili zadolženi za nadzor nad izvajanjem predpisov, povezanih z izdajanjem in distribucijo tiska. Knjižnični delavci so bili dolžni spremljati prejem dolžnostnih primerkov in o kršitvah obveščati revizijski urad za

16 Več o tem glej Kodrič-Dačić, E. *Zakon o obveznem izvodu publikacij*. Knjižnica, 1994, l. 38, št. 3-4, str. 11-24.

knjige. Oddaja dolžnostnega izvoda se je namreč v praksi le počasi uveljavljala, čeprav je bil predpis v veljavi že vse od leta 1807.

Poleg obveznega izvoda tiska in rednega dotoka uradnih publikacij, ki so jih knjižnicam pošiljali državni uradi in druge državne institucije, je bil poglavitni način za pridobivanje gradiva nakup iz sredstev redne letne dotacije. Višina dotacije je bila odvisna od vrste knjižnice. Univerzitetne knjižnice so praviloma prejemale bistveno višje zneske kot licejske, vendar so bile tudi znotraj teh dveh vrst med knjižnicami velike razlike. Knjižnice so morale redno izločati in prodajati nepopolna dela in duplikate. Znesek, ki ga je knjižnica iztržila s prodajo takega gradiva, je bil namenjen nakupu novih del, ki jih je knjižnica potrebovala.

Kako dragocene so bile v tem času knjige, nam govori podatek, da je morala knjižnica najmanj vsako tretje leto z redno revizijo preveriti svoje fonde.

Podrobnejših vsebinskih navodil glede izbora gradiva instrukcija ni prinesla. O nabavi je odločal predstojnik knjižnice, vendar je moral izbor ustrezati potrebam izobraževalnih ustanov, ki jim je knjižnica služila. Instrukcija je določila le splošno vodilo, po katerem naj bi bila »uporabnost del v znanstvenem in umetnostnem oziru« prednostni razlog za nakup dela. Konkretna navodila so bila dana le v zvezi z domoznansko zbirko, za katero je bil priporočen neselektiven izbor, saj so vanjo sodila vsa dela, ki so se nanašala na deželo v kateri je delovala knjižnica, ne glede na njihovo znanstveno vrednost. Nasprotno pa je bil nakup časnikov iz sredstev dotacije prepovedan. Če jih knjižnica ni prejela kot obvezni izvod, si je morala njihov dotok zagotoviti iz drugih virov.

Kljub temu, da instrukcija tega posebej ni omenjala, pa je študijska dvorna komisija izdala natančna navodila za gradnjo zbirke javne znanstvene knjižnice že v letih 1784, 1785 in 1786. Povod za izdajo teh dekretov je bil razpust samostanov leta 1782. Ker je bilo premoženje teh samostanov med drugim namenjeno tudi izobraževalnim ustanovam (univerzam in licejem) in njihovim knjižnicam, je bilo že z dvornim odlokom z dne 23. septembra 1782¹⁷ natančno predpisano, komu pripadajo knjige, rokopisi, dokumenti in učni pripomočki iz samostanskih knjižnic. Zato, da bi prihranili stroške za transport gradiva, kot je pragmatično odredil odlok, so bile knjige iz razpuščenih samostanov dodeljene knjižnicam province, v kateri je bil samostan. Javne znanstvene knjižnice so prevzele tudi rokopise, ki so obravnavali znanstvene teme. Duplikate del, ki so jih knjižnice na ta način pridobile, so morale izločiti in prodati. Izkupiček je bil namenjen dopolnitvam pomanjkljivosti v knjižničnem fondu, dokupu manjkajočih zvezkov kontinuand ter nakupu gradiva, ki ga je knjižnica nujno potrebovala. Pri izboru knjig in rokopisov iz fondov samostanskih knjižnic je imela prednost dunajska Dvorna knjižnica, ki je lahko izbrala najdragocenejša dela.

¹⁷ Hofdekret vom 23. September 1782. Grassauer, str. 176-177.

Ker javne knjižnice niso bili kos temu izjemnemu dotoku gradiva, so jim oblasti leta 1784 zapovedale, naj ustavijo nakupe, vse dokler iz samostanskih knjižnic prevzeto gradivo ne bo strokovno urejeno. Že prihodnje leto pa so knjižnice dobile v obliki dvornega odloka tudi prve strokovne smernice za oblikovanje svojih fondov¹⁸. Te so izhajale iz poslanstva javnih znanstvenih knjižnic, ki je bilo tudi v tem odloku jasno določeno: "glavni namen univerzitetnih in licejskih knjižnic je, da zadovoljijo potrebe profesorjev". Odlok je ponovno opozarjal, da je treba ustaviti nakup novih knjig. Določil je preprosto tipologijo znanstvene literature, ki je bila podlaga za postavljanje prioritete pri nabavi gradiva. Znanstvena literatura je bila razdeljena v tri skupine: v prvo skupino so sodila dela, ki so po vsebini pokrivala določeno znanstveno področje; drugo skupino so sestavljala dela, ki so sistematično predstavljala posamezno znanost; v tretjo skupino pa dela, ki so bila posvečena konkretnim znanstvenim problemom. Za knjižnico so bila seveda najpomembnejša dela iz prve skupine. Iz te skupine so bila za profesorje nepogrešljiva klasična dela, to je dela, ki so bila »splošno priznana, splošno uporabljana in citirana«. Odlok sta dopolnjevala seznam literature, ki je bila obvezna za posamezno strokovno področje ter poziv učiteljem in bibliotekarjem, naj v roku 4 tednov sporočijo, katera dela, ki jih štejejo za nujno potrebna, na seznamu manjkajo. Odlok je pojasnjeval, da so zaradi reforme šolskega sistema pri študiju tujih živih jezikov in pri teologiji izpuščena dela, ki pokrivajo predmete kot so dogmatika, moralka, patristika in podobno. Pouk tujih jezikov je bil sekulariziran, del teološkega študija na univerzah in licejih pa odpravljen. Sicer pa je tako ali tako pretežni del fondov javnih knjižnic izhajal iz razpuščenih jezuitskih in drugih samostanov in je bilo v njih že sicer dovolj takih del.

Ta sicer dovolj natančna navodila o izgradnji fonda je dopolnil še odlok študijske dvorne komisije leta 1785¹⁹. Tudi zanj je bil značilen pragmatičen pristop k izrabi gradiva iz samostanskih knjižnic in jasna težnja po oblikovanju take zbirke javne znanstvene knjižnice, ki bi kar najbolj podpirala znanstveno in pedagoško dejavnost univerz in licejev. Poleg tega so oblasti izdale še dopolnjene sezname temeljne literature, ki si jih je morala priskrbeti vsaka javna znanstvena knjižnica. Sezname naj bi služili le kot osnova za izgradnjo knjižnega fonda javne knjižnice, saj je moral po mnenju oblasti izbor gradiva "potekati v svobodnem duhovnem krogu in po višjih pravilih, kar bo prepuščeno v pogledu in znanju bibliotekarja". Tako je bilo treba iz samostanskih zbirk prevzeti vse, kar je za določeno stroko posredno ali neposredno uporabno, vse kar je prispevalo uporabnemu znanju in kar je v čast človeškemu razumu. K temu je bilo treba prišteti tudi tista dobra dela, ki sicer neposredno niso služila učnim predmetom. V fond knjižnice naj bi se vključili tudi spisi, ki se nanašajo na specialne predmete, dela, ki osvetljujejo najnovejša dognanja v stroki in dela, ki so ključnega pomena za razvoj posameznih

18 *Hofdecret vom 24. März 1785. Grassauer, str. 179-180.*

19 *Decret der Stud.Hof-Comm. vom 3. April 1786, Z. 159, an sämtliche Länderstellen. Grassauer, str. 180-182.*

znanosti. V javno znanstveno knjižnico spadajo tudi vsa dela velikih znanstvenikov vseh dob, ki so revolucionarno vplivali na razvoj mišljenja, in vsi avtorji, ki jih posamezni narodi štejejo za svoje klasike. Glede zunanjega izgleda knjig je dekret določal, da je treba med različnimi izdajami izbrati ne le najboljše, temveč tudi najlepše, ki bodo med truda polnim delom študentu vzbujale užitek. Vendar pa knjižnica, katere vrednost je predvsem v njeni uporabnosti in uporabljenosti, ne more vključevati vsega, kar je natisnjeno, predvsem pa ne del, ki »le razkazuje fantazijo in učenost«. Zato knjižnica v svoje fonde ni smela vključevati del, za katere ni imela jasnih razlogov o njihovi uporabnosti, biografij podpovprečnih avtorjev; kot nepotreben je izločen "celoten kup neuporabnih molitvenikov, nabožnih knjig, legend in preostalih teoloških absurdov". Prav tako naj javna znanstvena knjižnica ne bi prevzemala knjig, ki so obravnavale le specialnosti. Izločiti je bilo treba tudi vse izdaje iz 15. stoletja ter zbirke, ki za nikogar niso bile zanimive. Nasprotno pa je bilo treba pri tem paziti, da ni bila odstranjena literatura, ki je obravnavala deželo, njeno preteklost in zgodovino.

Vse duplikate in vse neustrezno gradivo je bilo treba izločiti. Knjige s seznama temeljnih del, ki jih je imela knjižnica v več izvodih, je bilo treba popisati in dati na voljo drugim knjižnicam. Izločene so bile lahko šele, ko je bilo očitno, da jih druge knjižnice ne potrebujejo. Knjige, ki jih knjižnica ni mogla tako ali drugače uporabiti, so morale na licitacijo. Sredstva, ki jih je le-ta navrgla, so smeli porabiti le za nakup knjig s seznama temeljnih del. Temu je bil namenjen tudi največji del letne dotacije, manjši del pa za manjše knjižne izdatke, dokup potrebnih kontinuant in pomembnih del, ki so medtem izšla.

Ker seveda ni bilo mogoče zadovoljiti vseh potreb po gradivu naenkrat, je dekret predpisal tudi vrstni red prioritetenih nakupov. Knjižnica je bila dolžna najprej kupiti gradivo, ki so ga potrebovali učitelji, in šele nato izpopolniti vrzeli druge temeljne literature v svojem fondu. Pri tem so imele prednost znanstvene discipline, pomembne za razvoj države. V skladu z razsvetljskim mišljenjem so bile to naravoslovne znanosti in medicina ter seveda grška in rimska literatura: "V tem oziru uživajo fizika z njenimi deli, prirodopis s svojimi vejami in zdravilstvo s pripravljivimi znanostmi in pododdelki posebno odlično mesto. Njim sledijo ostale stroke teoretične in praktične filozofije; prava, ki se ukvarja s pozitivnimi zakoni, in čisto nazadnje teologija.

V centru vsega pa je seveda rimska in grška literatura, ki je nepogrešljiva za veliko strok, vsem potrebna, in ki je ni mogoče dovolj priporočiti"²⁰.

Da so bili ti predpisi v praksi upoštevani, nam dokazuje tudi zgodovina ljubljanske Licejske knjižnice. Po razpustu samostanov je knjižnica prevzela knjige iz samostanov na Kranjskem, iz katerih so bila najdragocenejša dela odbrana za

20 Prav tam, str. 182.

Dunajsko dvorno knjižnico. Nekatere od posledic doslednega upoštevanja teh dekretov lahko danes le obžalujemo. Tako so bili za Slovence izgubljeni dragoceni stiški rokopisi, ki jih je prevzela dunajska Dvorna knjižnica. Tudi na dražbi duplikatov leta 1794²¹ je knjižnica prodala marsikatero delo, ki bi ga danes želela imeti v svoji zbirki.

O javni uporabi biblioteke

Poglavje o javni uporabi biblioteke je prinašalo predvsem pravila za izposajo gradiva in s tem povezane pravice in dolžnosti uporabnikov ter knjižničnega osebja. Podrobno je določalo načine izposoje gradiva, posebne primere, v katerih je izposoja gradiva omejena, pravice in dolžnosti uporabnikov knjižnice, minimalno število ur dnevne in tedenske odprtosti knjižnice ter letni koledar dni, ko je bila knjižnica lahko zaprta (prazniki, počitnice, dnevi, namenjeni urejanju knjižnice). Številne od teh določb najdemo še danes skoraj nespremenjene v poslovnih sodobnih knjižnic.

Osnovno načelo ravnanja z uporabniki je ostalo enako kot leta 1778. Ker naj bi uporabniku javna knjižnica nadomestila njegovo lastno in mu pri tem prihranila težave, ki jih prinaša posedovanje lastnih knjig, naj bi bila uporaba gradiva in knjižnice omejena le toliko, kolikor je to zahtevalo vzdrževanje reda. Instrukcija je razlikovala med dvema različnima načinoma uporabe biblioteke: posebej je obravnavala izposajo in uporabo knjig zunaj knjižnice in čitalnice ter izdajo knjig v čitalnici (prezenčna izposoja). Ker je bila izposoja na dom ustrezno urejena že s prvo instrukcijo in kasnejšo odločbo, je bilo podrobneje opisano le ravnanje z gradivom v čitalnici. Ta je morala biti že po določilih instrukcije iz leta 1778 odprta vsaj 4 ure dnevno, dve dopoldne in dve popoldne. Od leta 1825 naprej so bile 4 ure določene kot minimum, 6 ur dnevno pa za maksimum odprtosti. Obvezen čas odprtosti torej ni bil bistveno podaljšan, saj je bila odprtost čitalnice pogojena z dnevno svetlobo, vsaka dodatna razsvetljava prostorov pa je bila zaradi nevarnosti požara prepovedana. Uporaba knjig v čitalnici je bila načeloma neomejena, in uporabniki so lahko tam uporabljali vse gradivo, ki ga je hranila knjižnica, tudi draga in nenadomestljiva dela. Vendar si je smel bralec načeloma izposoditi le en sam zvezek naenkrat. Profesorji in študentje so tudi smeli samostojno uporabljati kataloge, z izjemo tistih, ki so bili namenjeni le za interno uporabo.

21 *Ohranjen je seznam del, ki jih je dala knjižnica 1. maja 1794 na dražbo (Verzeichnis der in der öffentlichen Bibliothek des k.k. Lyzäums zu Laibach vorhandenen Duplikate... Laibach : Kleinmayr, 1794).* Že Konrad Stefan je obžaloval odprodajo ljubljanskih tiskov in Carniolice (Stefan, str. 33-34).

Izposoja knjižničnega gradiva na dom, ki je bila od leta 1778 dovoljena le profesorjem, je še naprej ostajala njihov izključni privilegij. To pravilo ni dovoljevalo nobenih izjem, saj je bilo izrecno predpisano, da gradiva ne smejo odnašati domov niti visoki državni uradniki. Privilegij profesorjev je bil deloma okrnjen le z odločbo leta 1781²², ki jim je prepovedovala, da bi iz knjižnice odnašali dragocene in redke knjige ter rokopise. Natančna pravila izposoje na dom pa so bila določena z dekretom študijske dvorne komisije leta 1816²³. Oba predpisa sta ostajala v veljavi, in instrukcijo iz leta 1825 smiselno dopolnjujeta.

Odlok iz leta 1816 je v 11. členih določal pravila, pod katerimi so si profesorji smeli izposojati knjige na dom. Rok izposoje gradiva na dom je bil iz 8 dni, določenih v instrukciji leta 1778, podaljšan na 3 mesece. Knjige so profesorjem izdajali na osnovi zadolžnice, ki so jo ti dobili nazaj šele ob vračilu knjige. Na zadolžnici so bili poleg datuma izposoje, zapisani tudi bibliografski podatki o delu (naslov, format, kraj in leto izdaje). Izposojeno knjigo so morali knjižnični delavci poleg tega vpisovati še v dve evidenci: v protokol izposojevalcev in v protokol izposojenih del (po abecednem redu avtorjev oziroma po stvarni značnici pri anonimnih delih). V zadnjega je bilo potrebno poleg podatkov o knjigi, ki so bili na zadolžnici, vpisati še število strani ter število bakrorezov in zemljevidov, ki jih je del vsebovalo.

Po preteku treh mesecev je moral profesor knjigo vrniti prvega dne sledečega meseca. Profesorjem knjig ni bilo potrebno lastnoročno prinašati v knjižnico, saj je predpis posebej dodajal, da lahko knjige v knjižnico vračajo tudi njihovi sluge. Knjigo si je bilo moč po preteku tega roka ponovno izposoditi, vendar le, če zanjo ni bilo drugih interesentov. Vsako leto, v času od 1.-15. avgusta, oziroma v času, ko je knjižnica izvajala revizijo fonda, je bilo treba v knjižnico vrniti vse izposojene knjige. V primeru, da se profesorji ne bi držali rokov vračil, jih je bila knjižnica dolžna opozoriti. Če bi profesorji kljub opozorilom pozabljali na vračilo knjige, so bili bibliotekarji dolžni o tem obvestiti deželni urad in v skrajnem primeru bi profesor lahko celo izgubil pravico do izposoje gradiva na dom. Ob vsakem vračilu gradiva so bili delavci knjižnice dolžni preveriti, če je knjiga v dobrem stanju oziroma taka kot ob izposoji. Če je bila knjiga poškodovana, je knjižnica morala zahtevati odškodnino, v primeru pa, da je profesor knjigo izgubil, je moral knjižnici kupiti nadomestni izvod.

Čeprav je instrukcija načeloma predpisovala uslužno ravnanje do profesorjev, je imela javna raba prednost pred individualnimi potrebami, in prav to, ne pa morebiti cenzura, je bil glavni razlog za omejitve pri izposoji gradiva na dom. Tako knjižnica ni izposojala na dom redkih in dragocenih knjig. Ker je javna

22 *Decret der Stud. Hof. - Comm. vom 15. Jänner 1781. Grassauer, str. 176.*

23 *A. H. Entschliessung vom 30. September 1816 (Stud. Hof. - Comm. D. vom 10. October 1816). Grassauer, str. 190-191.*

knjižnica morala služiti vsem profesorjem in tudi drugim bralcem, si ni bilo mogoče izposoditi na dom obsežnih del v več zvezkih oziroma priročnikov, če je knjižnica posedovala le en izvod. Ti so morali biti vedno na voljo vsem izobraženim uporabnikom knjižnice. Znanstvena dela v več delih so si smeli profesorji izposojati le po posamičnih zvezkih. Tudi strokovne potrebe knjižnice so imele prednost pred zahtevami profesorjev. Če so zaposleni v knjižnici določeno znanstveno delo potrebovali za urejanje knjižnice, ga niso bili dolžni izposoditi. Vsa druga znanstvena dela pa so si smeli izposoditi le v takem obsegu, da zaradi tega ni trpela zastopnost znanstvene stroke za druge bralce v čitalnici.

Pač pa so si profesorji smeli izposoditi literaturo, ki je bila sporna v verskem, nravnem ali političnem pogledu, in je bila sicer drugim uporabnikom knjižnice nedostopna. V tej točki se je odlok skliceval na odločbo, ki je bila izdana že leta 1802²⁴. Vendar so celo profesorji za uporabo tega gradiva potrebovali dovoljenje deželnega poglavarja ali predstojnika urada.

Izposoja knjižničnega gradiva v čitalnici je bila omejena le iz cenzurnih razlogov. Javne znanstvene knjižnice so namreč smele pridobivati in hraniti dela, ki jih je dunajski cenzurni urad zaradi različnih razlogov prepovedal ali pa omejil njihovo uporabo. Tako gradivo so sicer smele knjižnice pod posebnimi pogoji kupovati, vendar so večino cenzuriranih publikacij pridobile z darovi zasebnikov ali od revizijskih uradov, ki so jih zaplenili posameznikom. Sporne naslove pa je knjižnica lahko pridobila že pred formalno prepovedjo oziroma omejitvijo dostopnosti, ki je bila določena šele z naknadnimi cenzurnimi predpisi.

Instrukcija je natančno predpisovala tako ravnanje s prepovedanimi in za uporabo omejenimi publikacijami kot tudi s sezname prepovedane literature, ki jih je dunajska cenzura pošiljala knjižnicam. Za ustrezno ravnanje s takim gradivom in za predpisano uporabo je bil odgovoren bibliotekar oziroma predstojnik knjižnice. Instrukcija se je v zvezi s prepovedanim in za uporabo omejenim gradivom sklicevala tudi na predpise dunajskega cenzurnega urada iz let 1801, 1815 in 1816. Predpis iz leta 1801, je opozarjal knjižnice na pazljivo ravnanje s seznammi prepovedanih del. Tistemu, ki bi te sezname dal tujim časnikarjem oziroma urednikom časopisov, je bilo zagroženo s kaznijo. Dekreta cenzurnega dvornega urada z dne 22. januarja in 10. februarja 1816 pa sta predpisovala, da je treba vsaki licejski in univerzitetni knjižnici dostaviti na novo pregledane sezname v letih 1815 in 1816 prepovedanih knjig. Ti sezname so bili v resnici obsežne tiskane publikacije, ki jih je prejela tudi ljubljanska Licejska knjižnica. Gre za *Catalogo de'libri italiani o tradotti in italiano: proibiti negli stati di sua Maestà l'Imperatore d'Austria. Venezia, 1815, Catalogue revu et corrigé des livres prohibés, françois, anglois et latins. (S.l.), 1816 in Neu durchgesehenes Verzeichniss der verbotenen deutschen Bücher. Wien,*

24 Glej Stefan, str. 49.

1816. Sezname imajo, tako kot poroča instrukcija, uvezane prazne strani, v katere bi bibliotekarji po potrebi lahko vpisovali na novo prepovedana dela, ki jih je pridobila knjižnica.

O službenih zadevah in službenih razmerjih bibliotečnega osebja

Knjižnice so prejemale za nakup knjig in za druge potrebe redno letno dotacijo. Višina dotacije je bila odvisna od vrste in velikosti knjižnice. Omenili smo že, da so univerzitetne knjižnice praviloma za nakup gradiva prejemale bistveno večje vsote od licejskih oziroma študijskih knjižnic. Ljubljanski Licejski knjižnici je bilo v začetku namenjenih 300 goldinarjev letno (1776-1784), do srede devetnajstega stoletja, to je do leta 1849 je znesek narasel na 500 goldinarjev. V istem obdobju je dunajska univerzitetna knjižnica prejemale 2500, krakovska 2400, praška univerzitetna knjižnica pa 1600 goldinarjev za nakup gradiva letno.

Velik del teh sredstev so knjižnice porabile za vezavo knjig, v določenih obdobjih na primer so stroški vezave v ljubljanski Licejski knjižnici dosegali kar tretjino dotacije, zato so bila umestna opozorila instrukcije, da si knjižnice ne smejo privoščiti dragocenih vezav.

Knjižnice so morale o svojem delu in porabi sredstev poročati svojemu deželnemu uradu. Vsebina poročila in termini za oddajo poročil so bili v instrukciji natančno določeni. Knjižnica je morala že v prvih dneh novembra poslati deželnemu uradu preglednico stanja osebja z dne 1. novembra, ta pa jo je posredoval študijski dvorni komisiji. Najkasneje do 15. novembra je bilo potrebno deželnemu uradu predložiti še letno poročilo. Poročilo je moralo predstaviti obdobje od 1. novembra preteklega do 31. oktobra tekočega leta in je vsebovalo spremembe v stanju osebja ter poročilo o stanju ustanove in o uporabi biblioteke. Posebej je bilo potrebno opisati izjemne dosežke bibliotečnega osebja (še zlasti dela, ki so izšla v tisku), častne nagrade in priznanja, pa tudi primere kaznovanja uslužbencev. Navesti je bilo treba nove normative in sistemske predpise, ki so se nanašali na delo knjižnice, ter dodati opombe o razvoju ustanove. Tudi to poročilo je bil deželni urad dolžan predložiti študijski dvorni komisiji, ta pa cesarju.

Instrukcija je v posebnem poglavju obravnavala tudi status zaposlenih v knjižnici, njihove dohodke in obveznosti. Zaposleni v knjižnicah so bili državni uradniki. Kot o vseh drugih državnih uradnikih so oblasti tudi o knjižničnih delavcih vodile natančno evidenco, predvsem pa od njih zahtevale brezpogojno lojalnost. Tako je na primer K. Stefan poročal, da so oblasti leta 1803 zahtevale kvalifikacijski

spisek uradnikov s poročili o njihovih osebnostnih značilnostih in strokovnih kvalifikacijah. Oblasti so hotele podatke o zdravstvenem stanju uradnika in posebnostih njegovega značaja (ali se na primer znaša nad predpostavljenimi ali podrejenimi, ali je pijanec, kvartopirec, prepirljivec, zapravljivec, ali dela dolgove zaradi slabih navad oziroma nesrečnih okoliščin), o njegovi strokovni usposobljenosti (službena znanja) in kariernih možnostih (priporočila, sposobnost za napredovanje) pa tudi o njegovi politični lojalnosti (ali je v povezavi s kakšno sekto, tajno ali sumljivo oziroma nevarno združbo)²⁵. Bibliotekarji in kustosi so morali ob svoji namestitvi v knjižnici na deželnem uradu položiti službeno prisego. Ta je bila za bibliotekarje predpisana z dekretom dvorne pisarne že 2. junija 1806, 23. julija 1807 pa z dekretom študijske dvorne komisije še za predstojnike knjižnic in kustose. Bibliotekar, ki je po tem letu nastopil službo v javni univerzitetni ali licejski knjižnici v eni izmed dežel avstrijskega cesarstva, se je pri bogu zavezal, da bo služil cesarju in vestno izpolnjeval svoje bibliotekarske dolžnosti:

»Prisegli boste pri Bogu vseмогоčnemu in se pri svoji časti in zvestobi slovesno zaobljubili, da boste najvisokostnejšemu in najmogočnejšemu knezu in gospodu gospodov (ime njegovega veličanstva) po milosti božji cesarju Avstrije, kralju Jeruzalema, Madžarske, Češke, Dalmacije, Hrvaške, Slavonije, Galicije in Lodomerije, nadvojvodi Avstrije, vojvodi Lotarinskemu, Solnograškemu, Würzburgskemu in Frankovskemu, velikemu vojvodi Krakavškemu, velikemu knezu Sedmograškemu, vojvodi Štajerske, Koroške in Kranjske, Zgornje in Spodnje Šlezije, knezu Berchtoldsgadna in Mergentheima, pokneženemu grofu Habsburškemu kot vašemu pravemu dednodeželnemu vladarju in gospodu gospodov, in po njem njegovim dedičem, ki bodo prišli iz njegove krvi in rodu njegovega, zvesti, poslušni in pripravljeni vam zaupano službo predstojnika tukajšnje c. kr. biblioteke opravljati natančno po sedanjih predpisih in tistih, ki bodo sledili v prihodnosti, še posebej pa si boste prizadevali, da boste vzpostavili, ohranili in nadalje izboljševali pravi red pri knjigah, pravilno zasnovali in nadalje dopolnjevali kataloge, imeli stalen pregled nad knjižno zalogo in ohranili knjige v dobrem stanju, bralcem ustrezljivo izdali ali veleli postreči zahtevane knjige, vkolikor za izdajo slednjih ne bo kakšnih zadržkov, vestno upravljali z vam zaupanim denarjem, in premišljeno postopali pri nakupu knjig z ozirom na večjo nujnost in resnično potrebnost, brez naklonjenosti do določene stroke, in pazili na čim večjo korist, in sploh storili in uredili vse, kar je potrebno za dobro biblioteke.

Nadalje boste prisegli, da niste povezani z nobeno prepovedano skrivno družbo ali bratovščino, niti domačo niti tujo, in da nikoli v tako družbo ali bratovščino ne boste vstopili.

25 Glej Stefan, str. 50.

(Besede, ki jih mora prisežnik izgovoriti tistemu, ki ga zaprisega:)

Vse, kar mi je bilo pravkar povedano, in kar sem v celoti in jasno razumel, želim in hočem zvesto in skrbno izpolnjevati. Tako mi Bog pomagaj!«²⁶

Knjižnično osebje je bilo razdeljeno v štiri skupine oziroma stopnje: predstojnik biblioteke, bibliotekar-skriptor, bibliotečni strežnik in sluge. Slednjih niso prištevali med strokovne delavce. Predstojnik knjižnice je bil tudi njen strokovni vodja, saj je bil zadolžen za izdelavo katalogov in za izbor gradiva za knjižnico. Knjižnica in njeni predstojniki so bili, tako kot direktorji šol, neposredno podrejeni deželnemu uradu, zato je bila knjižnica v tem pogledu popolnoma neodvisna od univerze oziroma liceja in le v posebnih primerih, določenih v instrukciji, so se akademski senat in direktorji licejev lahko neposredno dogovarjali s knjižnico. Da je bila knjižnica samostojna ustanova, delo bibliotekarjev pa upoštevano kot specifično in dragoceno znanje, priča tudi člen instrukcije, v katerem je izrecno zapisano, da se za zamenjavo predstojnika knjižnice praviloma izbere vicebibliotekarja ali kustosa, in le takrat, kadar takšnega ni, osebo brez bibliotekarskih kvalifikacij in še to le za krajši čas.

Višino prejemkov knjižničnih delavcev je določala študijska dvorna komisija. Odvisni so bili od delovnega mesta v knjižnici, spreminjali pa so se tudi glede na velikost knjižnice oziroma mesta, v katerem je knjižnica delovala.

Reorganizacija ljubljanske Licejske knjižnice po navodilih instrukcije

Kljub temu, da instrukcija iz leta 1825 nikoli ni bila predpisana kot uradni normativ, so javne knjižnice upoštevale njena navodila, in kakovost strokovnega dela v knjižnicah se je zvišala. Kako kompleksne so bile njene zahteve in kako zahtevna je bila organizacija knjižnice po njenih načelih, nam kaže primer ljubljanske Licejske knjižnice, ki se jo med leti 1831 in 1853 reorganizirali po njenih načelih. Skoraj četrto stoletna prizadevanja njenih bibliotekarjev za preobrazbo licejske knjižnice in njenih evidenc po pravilih instrukcije, so bila med sodobniki opažena. Mihi Kastelicu, ki je bil poleg Matije Čopa in J. K. Likawetza najbolj zaslužen za reorganizacijo knjižnice, je bila leta 1857 v recenzijo ponujena nova verzija instrukcije za knjižnice, ki jo je izdelal ravnatelj dunajske univerzitetne knjižnice J. Diemer. Večina katalogov in evidenc, nastalih na podlagi instrukcije iz leta 1825, se je v knjižnici ohranila vse do danes. Prav tako so v

26 *Decret der Studien Hof-Commission vom 23. Juli 1807, Z.13696/1255 an sämtliche Länderstellen. Bibliotekarska zaprisega. Grassauer, str. 185-186. Prevod: Stanislav Bahor.*

knjižnici na voljo vsa teoretična dela s področja bibliotekarstva, ki jih omenja ta instrukcija, ter večina del, na katere se sklicuje M. Schrettinger. Pridobivanje strokovne bibliotekarske literature je namreč od Matije Čopa naprej ena izmed prioriteta nabavne politike knjižnice.

Ko je bila instrukcija leta 1825 objavljena, je bila ljubljanska Licejska knjižnica že več kot 30 let opremljena s katalogi in odprta za javnost. Vendar je strokovno delo v njej po odhodu Franza Wildeja, prvega bibliotekarja in avtorja prvih katalogov, konec leta 1809 zastalo. Nemirno obdobje francoske zasedbe, v katerem so iz knjižnice odbirali gradivo za knjižnico v Zadru in so se v njej menjavali uslužbenci, uradovni jezik, občasno pa tudi vojaške enote, pač ni bilo naklonjeno zbranemu bibliotekarskemu delu. Tudi nezadostno število zaposlenih, od leta 1811 pa vse do leta 1819 je bil edini nameščenec knjižnice Mihael Kalister²⁷, ni dopuščalo večjih strokovnih premikov.

Razmere so se izboljšale šele v začetku dvajsetih let, ko sta bila v knjižnici zaposlena še Jurij Kosmač²⁸ na mestu bibliotечnega sluge in Miha Kastelic²⁹ kot skriptor. Knjižnica je bila še vedno nameščena v liceju, v prostorih, ki so postajali za njeno zbirko že premajhni. Posebej še potem, ko je prevzela obsežno Zoisovo knjižnico. Še vedno so bili v uporabi Wildejevi katalogi, sistematski katalog gradiva, ki ga je knjižnica prejela do leta 1800 in t. i. supplement. Ta je začel nastajati takoj potem, ko je bil izdelan sistematski katalog, saj je bil ta zasnovan tako, da ni dopuščal vpisov na novo pridobljenega gradiva. Knjižnica je bila tudi brez osnovnega (matičnega) listkovnega kataloga, kajti F. Wilde katalogov ni sestavil po predpisih prve instrukcije.

Ljubljanski gubernij je že 15. septembra 1825, torej le slaba dva meseca po objavi, posredoval bibliotечno instrukcijo predstojniku Licejske knjižnice M. Kalistru. Ta se zaradi bolezni in obilice tekočega dela ni mogel več lotiti zahtevne reorganizacije. V knjižnici so v skladu z 91. členom instrukcije uvedli le dnevnik bralcev, to je evidenco uporabnikov knjižnice, v kateri je bil poleg imena bralca zabeležen tudi naslov dela, ki ga je uporabljal. Sicer pa je do leta 1828, ko je službo v knjižnici nastopil Matija Čop, instrukciji navkljub, poslovanje knjižnice ostalo nespremenjeno.

27 *Mihael Kalister (1774-1828), bibliotekar. V ljubljanski Licejski knjižnici je bil zaposlen v letih 1799-1803 in 1811 - 1828. Leta 1816 je bil imenovan za vodjo knjižnice. Leta 1824 je pomagal organizirati ljubljanski muzej (SBL, 1. knj., str. 425).*

28 *Jurij Kosmač (1799-1872), knjižničar. Leta 1823 je bil imenovan za bibliotечnega slugo v ljubljanski Licejski knjižnici, leta 1852 je postal skriptor in bil leta 1872 upokojen.*

29 *Miha Kastelic (1796-1868), urednik, pesnik, bibliotekar. Ustanovitelj in urednik Krajske čbelice. Leta 1825 je postal skriptor v ljubljanski Licejski knjižnici, leta 1850 je bil imenovan za bibliotekarja in leta 1865 po štiridesetletnem službovanju upokojen. Za knjižnico je pridobil dragoceno rokopisno gradivo iz Vodnikove in Čopove zapuščine ter rokopise sodelavcev Krajske čbelice (SBL, 1. knj., str. 432-435).*

Kljub temu, da je bila knjižnica potrebna temeljite prenove, M. Čop ni smel samostojno začeti z reorganizacijo. Knjižnična instrukcija je namreč prepovedala vsako samovoljno spreminjanje katalogov. Za vsako spremembo v knjižnici, tudi če ni bila povezana s finančnimi sredstvi, je bilo potrebno obvestiti študijsko dvorno komisijo in počakati na njeno odločitev. Pri tem je bilo potrebno komisiji podati natančna poročila o načinu trenutne ureditve biblioteke, predložiti načrt reforme, vključno s potrebnimi formularji, dodati oceno stroškov, ki bi jih ta reorganizacija povzročila, ter oceniti čas, potreben za njeno izvedbo. Ko je torej gubernij 9. julija 1830 ponovno pozval predstojnika Licejske knjižnice naj obrazloži, v kolikšnem času in s kolikšnimi sredstvi bi bilo moč urediti knjižnico po zahtevah instrukcije, je M. Čop predlog reforme oblikoval po predpisani metodologiji. Projekt reforme je M. Čop 31. marca 1831 posredoval guberniju. Študijska dvorna komisija je 3. marca 1832 z nekaj dopolnitvami potrdila Čopov predlog in urejanje knjižnice se je lahko začelo³⁰.

Najprej je bila na vrsti sistematična postavitev celotnega fonda. To obsežno delo, ki ga je za ureditev knjižnice predpisala že prva bibliotечna instrukcija leta 1778, je bilo dokončano leto in pol kasneje, dne 31. oktobra 1833. V tem času so bili izdelani tudi prepisi naslovnih strani, to je matični listi za oddelke bibliografija, literarna zgodovina, matematika in fizika. Leta 1834 je M. Čop popisal staro in novo klasično literaturo, naravoslovje, ekonomijo in tehnologijo. M. Čop je umrl še preden je uspel dokončati prepise naslovnih strani celotnega fonda in delo sta šele leta 1838 zaključila J. Kosmač in M. Kastelic.

Reforma torej kljub Čopovi smrti ni zastala. Na mesto predstojnika knjižnice je bil začasno imenovan M. Kastelic, dokler ni leta 1836 mesto predstojnika zasedel J. K. Likawetz³¹. Že leta 1836 je M. Kastelic uvedel z instrukcijo predpisane evidence, ki jih knjižnica do tedaj ni imela: seznam nepopolnih del (opera incompleta), seznam del v več delih (opera continuanda), seznam poškodovanih del (opera defecta) in akcesijski protokol, ki je popisoval letni dotok gradiva po načinu nabave. Dve leti kasneje, leta 1838, sta M. Kastelic in J. Kosmač dokončala osnovni katalog. Prepisi naslovnih strani so bili razvrščeni po abecedi značnic in shranjeni v 78 zaščitnih kartonov. Katalog je bil namenjen knjižničnim delavcem, torej za interno uporabo in uporabnikom knjižnice ni bil dostopen. Ta osnovni katalog je postal temeljni oziroma matični katalog in knjižnica ga je dopolnjevala vse do leta 1947. Z izdelavo osnovnega kataloga leta 1838 je bil tako za-

30 Več o tem glej Kodrič-Dačić, E. Matija Čop in njegov prispevek k slovenskemu bibliotekarstvu. *Knjižnica*, 1997, l. 41, št. 2-3, str. 17-31.

31 Jožef Kalasanc Likawetz (1773-1850) duhovnik, profesor filozofije, bibliotekar. Leta 1827/8 je bil prvi rektor obnovljene graške univerze, v letih 1831-1835 pa ravnatelj graške gimnazije, v obdobju 1844-48 pa direktor ljubljanske gimnazije in provincijalni gimnazijski direktor za Ilirijo. Delo bibliotekarja v ljubljanski Licejski knjižnici je nastopil leta 1836 in ostal do svoje smrti 13. januarja 1850. Pridobil je Kopitarjevo knjižnico in sam napisal abecedno imenski katalog, sistematski katalog in katalog inkunabul (*SBL*. 1. knj., str. 662-663).

ključen prvi in najvažnejši del reforme knjižnice. Še istega leta so začeli z izdelavo abecedno imenskega kataloga v knjižni obliki, ki je bil namenjen uporabnikom. Dokončan je bil marca 1840 in je obsegal 8 zvezkov folio formata. Sledila je izdelava sistematskega kataloga v 9 folio zvezkih, ki ga je knjižnica dokončala v štirih letih, to je leta 1844. Tudi ta katalog je bil namenjen bralcem.

Od leta 1840 sta J. K. Likawetz in M. Kastelic gradivu določala lokacijske signature. Delo sta zaključila leta 1845. Istočasno je J. K. Likawetz izdeloval tudi kazalo lokacij, evidenco, ki je bila nujna za opravljanje revizije fonda, ki ga je dokončal leta 1849.

Do leta 1845 so bili tako izdelani že vsi pomembnejši katalogi. Zadnji manjkajoči katalog inventarni katalog, je leta 1853 dokončal J. Kosmač. Šele ta je pokazal točno število del, ki jih je hranila knjižnica: 21.200 del v 29.979 zvezkih, 1689 snopičih in 232 listih. V to številko niso bili vključeni rokopisi.

Od posebnih katalogov, ki so bili predpisani v bibliotečni instrukciji, je knjižnica začela voditi le katalog inkunabul. Kaligrafsko ga je lastnoročno izpisal J. K. Likawetz, vanj pa je vključil prvotiske, ki so bili izdelani od leta 1470 do leta 1536. Med poletnimi počitnicami leta 1844 je J. Kosmač končno opremil knjige z lastniškim žigom, ki ga je knjižnica kljub spremembi imena uporabljala vse do konca I. svetovne vojne. Leta 1847 je knjižnica knjige opremila še z raznobarnimi etiketami, na katerih so bile izpisane lokacijske signature. J. K. Likawetz je izdelal tudi popis dvojnic, ki jih je knjižnica pridobila po prevzemu Kopitarjeve knjižnice.

V desetletju od leta 1848 do leta 1858 je knjižnica izdelala še listkovni katalog rokopisov. Izdelave kataloga bibliotheca patrie pa so lotili šele leta 1858 in do danes se je ohranil sveženj katalognih listov z napisom *Carniolica*. Sočasno z delom na katalogih pa so potekale še druge dejavnosti za ureditev knjižnice.

Z realizacijo določil bibliotečne instrukcije je bil v ljubljansko Licejsko knjižnico uveden racionalen in pregleden sistem. Predpisane evidence in katalogi so omogočali skoraj neomejeno rast knjižničnih fondov, domišljen sistem, katerega hrbtenica je bil osnovni (matični) listkovni katalog, pa je omogočal poljubno oblikovanje drugih glavnih in specialnih katalogov. V kombinaciji z inventarnim katalogom in kazalom lokacij je bilo mogoče zlahka izvesti revizijo fonda in po potrebi izločiti ali premeščati knjige. Če je v tem sistemu že obstajala kakšna slabost, potem so bili to katalogi v knjižni obliki. Kot dokazuje do danes ohranjeni sistematski katalog, njegovi snovalci le niso načrtovali takega razmaha knjižne produkcije in znatno povečanega dotoka gradiva v knjižnico. Zato je pri posameznih strokah kmalu začelo primanjkovati prostora za vpis novih del in bibliotekarji so jih morali vključevati zunaj zastavljenih znanstvenih skupin, kar je seveda zmanjšalo preglednost kataloga.

Z reorganizacijo knjižnice po načelih instrukcije iz leta 1825 je knjižnica dobila trdne strokovne temelje, na katerih se je razvijala več kot stoletje. Katalogi, ki so nastali v tem obdobju, so knjižnici služili celo stoletje, vse do konca štiridesetih let dvajsetega stoletja. Spremembe, ki jih je prinesel razvoj bibliotekarske stroke, so bile lahko implementirane brez nevarnosti, da bi ogrozili celoten sistem. Katalogizacijska pravila, ki so jih bibliotekarji uporabljali pri popisu del, so se sprva naslanjala na M. Schrettingerja, kasneje, verjetno šele po prvi svetovni vojni, pa so začeli uporabljati pruske instrukcije. Prvotno bibliotečno številko, ki je bila vpisana na notranji strani platnice v zgornjem levem kotu, je knjižnica ob postavitvi gradiva po *nummerus currens* brez težav začela uporabljati kot signaturo. Žal sta bila abecedno imenski in inventarni katalog uničena v požaru, ki je leta 1944 zajel veliko čitalnico. Ostale evidence pa so ohranjene in nekatere izmed njih knjižnica še danes uporablja. Tako se je ohranil osnovni (matični) katalog. Ob koncu tisočletja je bil prenesen na elektronski medij in postal prek interneta prvič dostopen javnosti.

Da so se z instrukcijo predpisane evidence ohranile v uporabi tako dolgo, kaže na izjemno domišljenost in kakovost strokovnih navodil, ki so ob razumevanju knjižnice kot živega, razvijajočega se organizma, v knjižnično poslovanje uvažale pravo mero trdnosti in fleksibilnosti. Še danes je na instrukcijo težko gledati kot na zastareli dokument nekega časa. Ne le zato, ker so posamezne določbe še vedno aktualne oziroma ker še vedno lahko uporabljamo predpisane evidence in način njihovega vodenja, temveč tudi zato, ker predstavljajo naše (sicer pozabljene) strokovne izvire. Strokovno znanje, ki so ga ob njihovi uvedbi v Licejsko knjižnico pridobili tedanji bibliotekarji, se ni izgubilo. S praktičnim delom se je prenašalo na nove generacije strokovnih delavcev: na vse, ki so bili zaposleni v naslednicah Licejske knjižnice in prek njih na druge, ki so se zgledovali po strokovnem delu v osrednji slovenski knjižnici.

Viri in literatura

1. Denis, Johan Michael. *Einleitung in die Bücherkunde*. Wien, 1777-1778.
2. Grassauer, Ferdinand. *Handbuch für Universitäts- und Studien-Bibliotheken, sowie für Volks-, Mittelschul- und Bezirks-Lehrerbibliotheken Österreichs*. Wien, 1899 (Cit. Grassauer).
3. Hittmair, Anton. *Die Instruktion für den ersten Innsbrucker Universitäts-Bibliothekar v. J. 1746*. *Mitteilungen des österreichischen Vereines für Bibliothekswesen*, Wien, 1903, Jg. 7, Nr. 1, str. 1-5.
4. Hittmair, Anton. *Zur Geschichte der österreichischen Bibliotheks-Instruktion*. *Mitteilungen des österreichischen Vereines für Bibliothekswesen*, Wien, 1901, Jg. 5, Nr. 1, str. 9-12.

5. Kodrič-Dačić, Eva. Matija Čop in njegov prispevek k slovenskemu bibliotekarstvu. Knjižnica, Ljubljana, 1997, l. 41, št. 2-3, str. 17-31.
6. Kodrič-Dačić, Eva. Zakon o obveznem izvodu publikacij. Knjižnica, 1994, l. 38, št. 3-4, str. 11-24.
7. Schrettinger, Martin. Versuch eines vollständigen Lehrbuchs der Bibliothek-Wissenschaft oder Anleitung zur vollkommenen Geschäftsführung eines Bibliothekars in wissenschaftlicher Form abgefasst. München, 1829.
8. Slovenski biografski leksikon. Ljubljana, 1925-1991 (Cit. SBL).
9. Stefan, Konrad. Geschichte der Entstehung und Verwaltung der k.k. Studien-Bibliothek in Laibach. Laibach, 1907 (Cit. Stefan).
10. Wurzbach, Constant. Biographisches Lexikon des Kaisertums Oesterreich. Wien, 1856-1891 (Cit. Wurzbach).